

“БІЛІ” ХОРВАТИ ЧИ “КАРПАТСЬКІ” ХОРВАТИ? ПРОДОВЖЕННЯ ДИСКУСІЇ

Сьогодні проблеми історії України докиївського періоду, зокрема історії племінних князівств, які існували за межами Подністров'я і у X ст. ввійшли до складу Київської Русі, набувають актуального значення, особливо у світлі публікацій праць археологів, які дозволяють стверджувати наявність ознак ранньої державності на даних територіях. Чи найбільше дискусій та спекуляцій тривало і триває далі навколо **ХОРВАТИВ**. В українській та російській історичній літературі досі поширене етнічне означення прикарпатських племен VII-X ст. як **БІЛИХ ХОРВАТИВ**. Це непорозуміння викликано невірною інтерпретацією фрагментів з трактату Костянтина Багрянородного “Про управління імперією” ще вченими кінця XIX – початку XX ст. З того часу хорватські, сербські, чеські та угорські вчені зробили певні кроки, які у нас залишилися непоміченими. Незважаючи на ряд моїх публікацій з цього питання¹, далі більшість українських авторів пише про **БІЛИХ ХОРВАТИВ** у Прикарпатті. Тому є зміст знову звернутися до цієї теми.

Література про білих хорватів і хорватський етногенез налічує сотні книг і статей кількох десятків авторів. Огляди цієї літератури за певні періоди можна почерпнути у Л.Нідерле², Т.Модельського³, Ф.Шішича⁴, Л.Гауптмана⁵, Я.Відаєвича⁶, Г.Лябуди⁷, Б.Застеровой⁸, Г.Ловмянського⁹ та Л.Войтовича¹⁰.

Хорватський учений С.Сакач, використовуючи висновки швейцарського лінгвіста Ф.де Соссюра, встановив, що назва “білі хорвати” за іранською термінологією, прийнятою у слов'ян, означає “західні хорвати”¹¹. Сьогодні це визначення загальноприйняте і заперечень не викликає.

Д.Маркварт¹², Л.Гауптман¹³, В.Груби¹⁴, Л.Періч¹⁵, Ф.Дворнік¹⁶, П.Третьяков¹⁷, В.Королюк¹⁸, Д.Бліфельд¹⁹, Л.Войтович²⁰ та інші вважали, що на певному етапі **БІЛІ ХОРВАТИ** були частиною загального хорватського масиву. Подібно, як Кок-Орда і Ак-Орда – “синя” та “біла” орди – були частинами великої орди – Улусу Джучі або Золотої Орди.

Найбільш повні відомості про цей хорватський масив збереглися у трактаті “Про управління імперією” візантійського василевса Костянтина VII²¹. Їх аналіз дозволяє зробити висновок, що в середині X ст. **БІЛА ХОРВАТІЯ** займала, в основному, первинну територію колишнього хорватського союзу (**ВЕЛИКОЇ ХОРВАТІЇ**) вздовж північних кордонів Угорщини, на заході змикаючись з **БІЛОЮ СЕРБІЄЮ**, а на сході її межі були доступні нападам **ПЕЧЕНІГІВ**. **БІЛА СЕРБІЯ** тоді займала верхню течію Одри і доходила до витоків Вісли. Хорватські землі від витоків Вісли через басейн Сяну простягалися десь до середньої течії Дністра – верхньої течії Пруту, звідки могли бути доступними для нападів **ПЕЧЕНІГІВ**. З трактату також випливає, що після того, як **УГРИ** розгромили державу Святоплука Моравського, вони межували з **ХОРВАТАМИ** біля Карпат, тобто в Закарпатті²². Ті фрагменти трактату, які відносяться до **ХОРВАТИВ** біля Карпат, не дозволяють називати їх **БІЛИМИ**. Сам автор

трактату, користуючися окремими різночасовими джерелами і не маючи змоги їх перевірити та узгодити, безперечно, сплутував поняття **БІЛОЇ** та **ВЕЛИКОЇ ХОРВАТІЇ**.

Інших писемних джерел, де згадуються хорвати (ПВЛ²³, польського хроніста Вінцентія Кадлубка²⁴, “Орозія” англосаксонського короля Альфреда Великого²⁵, легенди про чеського князя св.Вацлава²⁶) небагато. З них випливає, що у середині X ст., коли Костянтин Багрянородний завершив писати свій трактат, **ВЕЛИКА ХОРВАТІЯ** як єдина держава вже не існувала. У її західній частині була держава **БІЛА ХОРВАТІЯ**, яка, можливо теж мала назву Великої. Рівночасно східні землі **ВЕЛИКОЇ ХОРВАТІЇ** традиційно і далі продовжували називатися **ВЕЛИКОЮ ХОРВАТІЄЮ**, що і зафіксували інформатори Костянтина Багрянородного. Між Білою Хорватією і східними землями Великої Хорватії вклинилися сілезькі і лехітські племена, головним з яких були **ВІСЛЯНИ**²⁷.

Починаючи з перших дослідників текстів Костянтина Багрянородного А.Бандурі, І.-Х.Гаттерера, Ф.Геркена, більшість учених, в т.ч. М.Карамзін, Я.Головацький, М.Лебедкін, С.Соловійов, М.Барсов, Ф.Рачкі, О.Шахматов, С.Середонін, Л.Нідерле, Я.Пастернак, М.Смішко, Б.Рибаков, П.Третьяков, В.Сєдов, а також багато інших істориків розміщували початкові осаді **ХОРВАТІВ** і **ВЕЛИКУ ХОРВАТІЮ** в Галичині.

М.Грушевський не поділяв цієї думки, але для цього йому довелося відкидати свідчення ПВЛ про **ХОРВАТІВ**, а також припускати можливість печенізьких нападів через угорські землі і гори на **ХОРВАТІВ** на Верхній Одрі²⁸. Відчуваючи слабкість своєї аргументації, вчений залишав це питання відкритим.

Його сумніви використала польська наука як додаткову аргументацію щодо **ВЕЛИКОЇ ХОРВАТІЇ** на Віслі, звідки **ХОРВАТИ** нібито прийшли у Галичину²⁹.

Хорватські історики, не вдаючись у подробиці, в цілому прийняли версію про прабатьківщину за Карпатами.

Модерна теза Г.Кунстманна, який запропонував повернутися до давньої версії міграції **ХОРВАТІВ** з гирла Дону на Балкани, а звідти їх вихід на північ до Одри, не отримала широкого визнання. Він виходив з того, що **ВЕЛИКА** і **БІЛА ХОРВАТІЯ** – одне і те ж поняття. Просто, “*Bel*” повинно читатися як “*Wel*”, а отже “*velochrobati*” (великохорвати) було первинною назвою хорватів. Другим аргументом Г.Кунстманна є версія походження племінної назви **ДАЛЕМІНЦІВ** від **ДАЛМАТІВ**³⁰.

Хоча найбільша з хорватських дослідників даного періоду Н.Клаїч під впливом цієї версії змінила свою попередню думку і помістила **БІЛУ ХОРВАТІЮ** у Карантанію³¹, більшість істориків виступила з критикою поглядів Г.Кунстманна. З них особливо переконливою виглядає аргументація Р.Катішча³². Окремо стоїть гіпотеза І.Мужича, який, головним чином на підставі антропологічних матеріалів, розвинув тезу про автохтонність **ХОРВАТІВ** у Далмації³³. Для етногенетичних досліджень одних антропологічних матеріалів замало.

ВЕЛИКА БІЛА ХОРВАТІЯ у X ст. визнала залежність від германського імператора Оттона I. Її локалізація на Верхній Віслі і Верхній Одрі, обґрунтована Л.Гауптманом³⁴ і підтримана Б.Графенауером³⁵, залишається загальноприйнятою серед хорватських, чеських, сербських, словенських і більшості польських істориків. Недавно С.Пантеліч уточнив її західні та північні кордони на Заале і Білій Ельстер³⁶. В цьому регіоні йому вдалося відшукати цілі хорватські анклавні, які ще у XIV ст. зберігали автономію, а пізніше були поступово асимільовані, зберігши тільки залишки хорватської топоніміки.

Накопичені археологічні матеріали також не суперечать цим висновкам. У VI-IX ст. весь хорватський ареал, в основному, мав спільний обряд поховання. Тіло спалювали на певній відстані від місця захоронення у своєрідних “крематоріях”. Обпалені кістки складали в урну і з урною засипали в ямі або ж над урною насипали невеликий курган³⁷. Такі пам’ятки зустрічаються у Прикарпатті, Закарпатті, Східній Словаччині (Кошіце) і у нинішній Хорватії (пам’ятки VII ст.)³⁸, уздовж течії Ельби і у низів’ях Мульди, між нижньою Заале і Ельбою (кінець VI – початок VII ст.)³⁹. У пам’ятках на території Німеччини урни празького типу часто закопували у земляних плоских могилах, вимощених камінням.

Виходячи зі сказаного вище, закарпатських, придністровських і присянських Хорватів правильніше було би називати **КАРПАТСЬКИМИ ХОРВАТАМИ**, як першим пропонував Я.Ісаєвич⁴⁰, а не **БІЛИМИ ХОРВАТАМИ**, які розміщались у верхів’ях Вісли та Одри і басейні Білої Ельстер.

Археологічні дослідження останніх літ території Карпатських Хорватів, в тому числі велетенських городищ типу Пліснеська, Стільська, Солонська та інших, які були у десятки разів більшими за сучасні їм міста Київської Русі, виробничі комплекси з високим рівнем технології типу Рудниківського металургійного, відзначення економічного піднесення, що почалося на початку IX ст. і спричинило різке розширення суспільства, в першу чергу за професійною ознакою, дозволяють припускати, що на землях Прикарпаття до кінця X ст., коли ці території ввійшли до складу Київської Русі, функціонувало розвинене диференційоване суспільство, здатне до створення державних організацій⁴¹.

Виправлення давньої історіографічної помилки, яка стала стереотипом у нашій історіографії, давно на часі. І, здається, можна закривати дискусію з цієї проблеми.

¹ Войтович Л. Слідами білих хорватів // Літопис Червоної Калини. – 1993. – № 5-6. – С.2-50; його ж. “Білі” хорвати чи “карпатські” хорвати? // Миколаївщина. Збірник наукових статей / Відпов. ред. Л.Войтович. – Т.1. – Львів, 1998. – С.49-79; його ж. Князівства Карпатських Хорватів // Етногенез та рання історія слов’ян: нові наукові концепції на зламі тисячоліть. Матеріали Міжнародної наукової конференції. 30-31 березня 2001 року. – Львів, 2001. – С.195-210.

² Niderle L. Slovanske starožitnosti. – D.2. – Sv.1. – Praha, 1906. – S.250-261.

³ Modelski T.E. Z onomastyki i terminologii średniowiecznej // Kwartalnik Historyczny. – T. 34. – 1920. – S.11-14.

⁴ Šišić F. Povijest Hrvata v vrijeme narodnih vladara. – Zagreb, 1925. – S.86-88.

⁵ Hauptmann L. Dolazak Hrvata // Zbornik Kralja Tomislava. – Zagreb, 1925. – S.86-88.

⁶ Widajewicz J. Państwo Wiślan. – Kraków, 1947. – S.16-30.

⁷ Labuda G. Pierwsze państwo słowiańskie – państwo Samona. – Poznań, 1949. – S.203; Id., Studia nad początkami państwa polskiego. – Poznań, 1988.

⁸ Zasterova B. Hlavní problémy z počátků dejin slovanských narodů // Vznik a počátky slovanu. – T.1. – Praha, 1956. – S.34-45.

⁹ Jowmiański H. Początki Polski. – T.2. – Warszawa, 1964. – S.114-130.

¹⁰ Войтович Л. “Білі” хорвати чи “карпатські” хорвати? // Миколаївщина. Збірник наукових статей / Відпов. ред. Л.Войтович. – Т.1. – Львів, 1998. – С.49-79.

¹¹ Sakač S. Iranische Herhunft des Kroatischen Volksnamens // Orientalia Christiana Periodica. – T.15. – 1949. – S.313-340.

- ¹² Marquart J. Ostereuropaishe und ostasiatische Streifzrüge. – Leipzig, 1903. – P.129-139.
- ¹³ Hauptmann L. Dolazak Hrvata... – S.88-120.
- ¹⁴ Hruby V. Puvodni Hranice Biskupstvi Pražského a hranice Říše Česke v 10 století // Časopis Matice Moravske. – T.50. – 1926. – S.104.
- ¹⁵ Perich L. Slezko. – Praha, 1945. – S.45.
- ¹⁶ Dvornik F. The making of Central and Eastern Europe. – London, 1949. – P.392.
- ¹⁷ Третьяков П.Н. Восточнославянские племена. – Москва-Ленинград, 1948. – С.245.
- ¹⁸ Королюк В.Д. К вопросу об отношениях Руси и Польши в X веке // Кр. сообщ. ин-та славяноведения. – № 9. – 1952. – С.43-50.
- ¹⁹ Бліфельд Д.З. Утворення Київської Русі // Нариси стародавньої історії Української РСР. – К., 1957. – С.357.
- ²⁰ Войтович Л. Слідами білих хорватів... – С.2; його ж. “Білі” хорвати чи “карпатські” хорвати? – С.49-50.
- ²¹ Костянтин VII Багрянородний (913-959), вчений-педант, до послуг якого була вся наявна інформація імперії, писав не літературний твір, а настанову та довідник з питань зовнішньої політики для сина і наступника Романа II, не маючи жодної потреби щось замовчувати або перекручувати. Всі сумніви з приводу його інформації (Rački F. // Rad Jugoslovenske Akademije Znanosti i Umjetnosti. – T.59. – 1881. – S.201-218; Jagić V. Ein kapitel aus der Geschichte der Sudslavischen Sprachen // Archiv für Slavische Philologie. – T.17. – Berlin, 1895. – P.47-87; Brückner A. Wzory etymologii i krytyki źródłowej // Slavica. – 3. – 1924-1925. – S.209-211) – скоріше данина модному в ті часи гіперкритицизму. У 31 та 30 розділах своєї праці василевс писав:
- “... хорвати, що нині живуть в краях Далмації, походять від нехрещених хорватів, званих “білими”, котрі живуть по ту сторону Туркії** [тобто Угорщини – позначення у X – XI ст. угорців терміном “турки” доведене давно і не потребує перегляду – Кононов А.Н. Опыт анализа термина Турк // Советская Этнография. – 1949. – № 1. – С.49; Moravcsik Gy. Byzantinoturcica. – Bd.2. – Budapest, 1958. – P.13-17, 320-327; Kristó Gy., Makk F., Szegfü L., Adatok “korai” helyneveink ismeretéhez. – 1 k. – Szeged, 1973-1974. – 11-12. l; Литаврин Г.Г. некоторые особенности этнонимов в византийских источниках // Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев. – М., 1976. – С.198-217; Ligeti L. A Magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpádkorban. – Budapest, 1986. – 321-332. l] **поблизу Франгії** [на думку більшості дослідників, архаїчним терміном “Франгія” скрізь по тексту трактату позначено східний відлам імперії Франків – Германське королівство. Версію подвійного значення цього терміна: “Grossfrangia”, як частина франкської імперії поза Альпами, і “Frangia”, у значенні “Regnum Italicum”, висунув В.Онзорге (Ohnsorge W. Konstantinopol und der Okzident. – Darmstadt, 1966) та активно підтримав Г.Кунстманн (Kunstmann H. Wer waren die Weisskroaten des byzantinischen Kaisers Konstantin Porphyrogenetos // Die Welt der Slaven 29/1. – N.F. VII. – 1984. – S.111-122), але обидва не звернули уваги, що “Regnum Italicum” з’явився тільки після перемоги Оттона I над Беренгаром у 962 р., тобто після смерті Костянтина Багрянородного], **і межують зі слов’янами, тобто нехрещеними сербами. “Хорвати” слов’янською мовою означає “жителі великої країни”. Ці хорвати виявилися перебіжчиками до василевса ромейв Іраклія.**

... Хорвати ж жили на той час за Багіварією [більшість новіших коментаторів виводять цей термін від “Vagoaria”, “Baloaria”, “Bavog” латинських джерел і розуміють під ним частину держави Оттона I – Баварське герцогство (Ронин В. Франко-германские отношения в трактате Константина VII Багрянородного “Об управлении империей” // Византийский Временник. – Т.44. – 1983. – С.60-68). Є ще ряд інших думок: зокрема, А.Бандурі вважав, що “Багіварія” –

це спотворена назва Карпат (Banduri A. Animadversiones in Constantini Porphyrogeniti Libros de thematibus De administrando imperio... – Т.2. – Paris, 1711. – P.91-92); Й.Міковші – територія за р. Ваг у Словаччині (Mikucz J. Otiooooooogum Croatiae liber unus. – Budaе, 1806. – P.78); інших – Бабина гора в Оравських Бескидах (Niderle L. Slovanske staroїitnosti. – D.2. – Sv.2. – Praha, 1910. – S.252; Багринець В.М. Про землю бойків та їх походження // Українські Карпати. – Ужгород, 1993. – С.22)], **де з недавнього часу знаходяться білохорвати...**

... Другі ж хорвати залишилися біля Франгії і з недавніх пір зовуться білохорватами, тобто “білими хорватами”, які мають власного архонта. Вони підпорядковуються Оттону, великому королю Франгії, інакше Саксії, і залишаються нехристами, вступаючи в родинні зв'язки і дружні взаємини з турками.

... Велика Хорватія, звана “Білою”, залишається нехрещеною до сего дня, як і сусідні з нею серби. Вона виставляє не менше кінниці, як і пішого війська, порівняно з хрещеною Хорватією, так що є більш доступною для грабунків і франків, і турків, і пачинакітів [тобто Печенігів, які після 896 р. оволоділи степом від Дону до Сирету, а їх літні кочовища були і у Пруто-Дністровському межиріччі (Голубовский П. Печенеги, торки и половцы до нашествия татар. История южнорусских степей IX-XIII вв. – К., 1884; Расовский Д.А. Печенеги, торки и берендеи на Руси и в Угрии // Seminarium Kondakovianum. – Т.6. – 1933. – С.1-66; Gregoire H. Byzance, les Khazars, les Magyar et les Petcheenegues // VII СІЕВ. Resumes des comm., – Paris, 1940. – P.6-7; Grousset H.I. Empire des steppes. – Paris, 1941. – P.238; Feher G. Zur Geschichte der Steppenvölker von Sudrussland im 9-10 Jh. // Studia slavica ASH. – Т.5. – 1955. – P.257-326; Jettmar K. Die fruher Steppen-Völker. – Baden-Baden, 1965; Boba I. Nomads, Northmen and the Slavs, Easten Europa in the Ninth Centery // Slavo-Orientalia. – Bd.2. – Wisbaden, 1967. – P.10; Diaconu P. Les Petchenegues Bas-Danube. – Bucurecti, 1970; Shepardd J. The Russian Steppe – Frontier and Black Sea Zone // The Byzantine Black Sea. – Athenes, 1979. – P.218-237), звідки вони могли легко тривожити Хорватів поблизу Карпат та на Середньому Дністрі. Принаймі у 948-952 рр. печеніги кочували між Південним Бугом, Дністром, Прутом і Сиретом. Зауваження С.Плетньової щодо печенізьких археологічних пам'яток на Дону (Плетнева С. Хазары. – М., 1986. – С.153-154) цим висновкам не суперечить. Про розселення восьми печенізьких орд, одна з яких межувала, чи досягала під час наскоків їх місць розселення, з Уличами, Древлянами і, навіть, Лендзянами, розповідає у 37 розділі цього ж трактату василевс Костянтин VII. Заперечення висновків П.Діакона з боку І.Божилова (Bozilow I. Les Potche-negues dans l'histoire des terres du Bas-Danube // Etudes Balkaniques. – Sofia, 1971. – n 3. – P.170-175) та Д.Дьєрфі (Gyorffy Gy. Sur la question de l'atablissement des Petchenegues en Europe // Acta orientalia ASH. – Т.25. – Budapest, 1972. – P.283-292) виглядає непереконливим. Слідів болгарського панування у цьому регіоні немає.]. **Вона не має ні довгих суден, ні кондурів, ні торговельних суден, бо далеко лежить від моря, – шлях від тамтешніх місць до моря займає 30 днів. А море, котрого вони досягають через 30 днів, називається “Чорним”...”.** [Constantine Porphyrogenitus. De administrando imperio. – Vol.2 / Commentari by F.Dvornik, R.J.Jenkins, B.Lewis, Gy.Moravcsik, D.Obolensky, S.Runciman. – London, 1962; Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. – М., 1982. – С.267-333; Константин Багрянородный. Об управлении империей / Под ред. Г.Г.Литаврина и А.П.Новосельцева. – М., 1991; Lončar M. Porfirogenetova seoba Hrvata pred sudom novije Literature / / Diadora. – 14. – 1992. – S.375-443; Войтович Л. “Білі” хорвати чи “карпатські” хорвати? – С.50-63. Цитування тексту Костянтина Багрянородного за російським виданням 1991 р.]

²² З розділу 13 трактату василевса Костянтина VII: **“... до турків прилягають наступні народи: з західної сторони від них – Франгія, з північної – пачинакіти, з південної – Велика Моравія, тобто країна Сфендоплока [Святоплука – Л.В.], котра зовсім знищена тими**

самими турками і захоплена ними. Хорвати же сусідять з турками біля гір...” [Цитування тексту Костянтина Багрянородного за російським виданням 1991 р.]. Цей фрагмент трактату дозволяє вважати, що з початку X ст. Угорці межували з Хорватами біля Карпат, тобто у Закарпатті (Constantine Porphyrogenitus. – Vol.2. – P.63). Г.Літаврін та В.Шушарін, які вважають, що мова тут йде про далматинських хорватів, і відносять цей фрагмент до незрозумілих (Константин Багрянородный. Об управлении... – С.339), скоріше за все, самі помиляються. Повідомлення 13 розділу логічно пов’язане в тексті з рештою повідомлень про Угрів, Печенігів та Хорватів.

²³ Повість Минулих Літ згадує один раз Білих Хорватів і тричі Хорватів:

“... По довгих же часах сіли слов’яни по Дунаю , де є нині Угорська земля і Болгарська. Від тих слов’ян розійшлися вони по землі і прозвалися іменами своїми, – де сіли, на котрому місці. Ті, що, прийшовши, сіли по ріці на ймення Морава, і прозвалися моравами, а інші чехами назвалися. А се – ті самі слов’яни: Білі Хорвати, Серби і Хорутани.

... І жили в мирі Поляни, і Древляни, і Сіверяни, і Радимичі, і В’ятичі, і Хорвати. Дуліби тоді жили по Бугу, де нині Волиняни, а Уличі і Тиверці сиділи по Бугу і по Дніпру; сиділи вони також поблизу Дунаю. І було багато їх, бо сиділи вони по Бугові і по Дніпру аж до моря, і є гради їх і до сьогодні. Через те називали їх греки “Велика Скіфія”.

... У рік 6415 [907]. Пішов Олег на Греків, Ігоря залишивши в Києві. Узяв же він багато Варягів, і Словен, і Чуді, і Кривичів, і Мері, і Полян, і Сіверян, і Древлян, і Радимичів, і Хорватів, і Дулібів, і Тиверців...

... У рік 6501 [993]. Пішов Володимир на Хорватів. А коли вернувся він з війни хорватської, то Печеніги прийшли по тій стороні од Сули. Володимир тоді пішов супроти них і стрів їх на Рубежі коло броду, де нині Переяслав.” (Цитування за ПВЛ. – Ч.1. – С.2, 14, 23, 84).

З тексту цих фрагментів зрозуміло, що згадка про Білих Хорватів відноситься до земель, які в часи Нестора входили до складу Чеської держави (тобто, до справжніх осередків Білих Хорватів біля витоків Одри, Ниси та в басейні Білої Ельстер. З інших фрагментів можна зробити висновок, що якась група Хорватів (не названих Білими) жила в межах пізнішої Київської Русі, правдоподібно, десь в басейні Дністра (звідки вони взяли участь у виправі Олега чи Аскольда проти Візантії і звідки Володимир встиг повернутися до Києва, якому загрожували Печеніги, можливо, союзники Хорватів).

²⁴ Польський хроніст Вінцентій Кадлубек (бл.1160 – 1223) у фрагменті про короля Болеслава Хороброго: **“Гуннів чи Угрів, Хорватів і Мадярів, племена сильні, він перебрав під свою владу...”** (Monumenta Poloniae Historica. – T.2. – Lwów, 1872. – P.231), – можливо, відбив свідчення про боротьбу між Угорщиною та Польщею після 966 – до 981 рр. за хорватські землі, розташовані вздовж гір на захід від Дуклянського перевалу. Боротьба за ці землі йшла з перемінним успіхом. Очевидно, в ході цієї боротьби Угорщина оволоділа Перемишльською землею, про що може свідчити угорський цвинтар X ст. у Перемишлі. У 981 р. ці землі були включені до складу Київської Русі князем Володимиром Святославичем, в гаремі якого з’явилися дві “чехині”, одну з яких звали Адель.

²⁵ Видатний англосаксонський політик і культурний діяч, кабінетний ерудит король Альфред Великий (879-899/901) у своєму доповненні хорографії іспанського священика Павла Орозія (кінець IV – перша половина V ст.), яке базувалося на різноманітних відомостях сучасників, зокрема добутих при дворі Арнульфа, германського короля (887-899) і римського імператора (896-899), який воював проти Великої Моравії та інших сусідніх слов’ян (Ekblom R. Arfred the Great as Geographer // Studia Neophilologica. – T.14. – Uppsala, 1941/1942. – P.142), помістив “Хоротів” (хорватів) на схід від Далемінців і на південь від Магда, а **“з півночі від землі знаходяться Сарменди до самих Рифейських гір”** (“Орозій” короля Альфреда, 12-13).

Далемінці-гломачі разом з Сіучлами, Колодицями, Мільчанами і Лужинами входили до союзу Сорбів (Сербів) (Boswort J. King Alfred's Anglo-Saxon version. – London, 1859. – P.37; Labuda G. *Źródła skandynawskie i anglosaskie do dziejów słowianszczyzny*. – Warszawa, 1961. – S.95) Цей союз був відомий Костянтинові Багрянородному як Біла Сербія. Донині збереглися залишки цього союзу – лужицькі серби. Землі Далемінців локалізуються між р.Каменицею, притокою Мульди, Лабою до Стріли, Полуницею і Крушними горами. Отже, у праці Альфреда відбита західна межа між Білими Хорватами та Білими Сербами. Сюди доходили поселення чеських хорватів з-над Верхньої Лаби та сілезьких хорватів з-над Верхньої Нисе, відомі з інших джерел (Niderle L. *Slovanske starožitnosti*. – D.3. – Praha, 1911. – S.128). Д.Босворт поміщав Мегд у Східній Пруссії та Польщі (Boswort J. King Alfred's. – P.37), Г.Лябуда ототожнив його з Мазовією (Labuda G. *Źródła skandynawskie*. – S.96-98), локалізація якої не потребує уточнень. Сарменди – поза сумнівами – Сармати (Матузова В.И. *Английские средневековые источники*. – Москва, 1979. – С.28). Цим терміном вчена Європа довгий час позначала населення своєї східної частини.

Під Рифейськими горами в літературі, звичайно, розуміють Уральські гори. Тому і цей фрагмент “Орозія” короля Альфреда міг означати вказівку на те, що за Хорватами аж до Уралу живуть Сармати, тобто незнаний народ. Але трактування цієї назви досить неоднозначне. **“Скіфія лежить під самою північню і біля підніжжя Рифейських гір, звідки дує Борей”**, – писав Псевдо-Гіпократ. **“У Скіфію і в північні землі вступив жажливий Борей... І що ж? Хіба Гіпаніс [Південний Буг – Л.В.], що бере початок зі скіфських гір, будучи спочатку прісним, не псується пізніше гіркими солями?”** – читаємо у “Метаморфозах” римського поета Овідія, засланою у I ст. до м. Томи на побережжі нинішньої Румунії. Тут явно під Рифейськими (Скіфськими) горами можна бачити Карпати (Подосинов А.В. *Произведения Овидия как источник по истории Восточной Европы и Закавказья*. – М., 1985. – С.159).

Підводячи підсумки аналізу повідомлення “Орозія” короля Альфреда про Хорватів, можна стверджувати, що, уточнюючи західні та північні межі хорватського масиву, ця пам'ятка прив'язує весь масив до Карпат.

²⁶ Легенда про св.Вацлава, чеського князя, вбитого братом Болеславом у 929 р., була сформована у 940-970 рр. сучасниками, добре знайомими з фактичним перебігом подій, і лягла в основу Житія. Після загибелі Вацлава його мати Драгомира втекла до Хорватів. Болеслав енергійно намагався дістати матір у свої руки, але не зміг цього зробити (Chaloupecky V. *Kniže svaty Vaclav // Český časopis historický*. – T.47. – 1946. – S.47). Земля Хорватів мусила знаходитися недалеко від Пшован. Очевидно, звідти княгиня виїхала далі на схід, за межі впливу Болеслава. Схоже, що хорватська верхівка, яка нею опікувалася, була вже християнською.

²⁷ Войтович Л. “Білі” хорвати чи “карпатські” хорвати? – С.62.

²⁸ Грушевський М. *Історія України-Руси*. – Т.1. – К., 1991. – С.213, 493.

²⁹ Jowmiański H. *Początki Polski*. – T.2. – Warszawa, 1964. – S.112; – T.3. – Warszawa, 1967. – S.68-69

³⁰ Kunstmann H. *Über den Namen der Kroaten // Die Welt der Slaven*. – 27/1. – 1982. – S.131-136; Id. *Kamen die westslavischen Daleminci aus Dalmatien? // Die Welt der Slaven*. – 28. – 1983. – S.370; Id., *Wer waren die Weisskroaten des byzantinischen Kaisers Konstantin Porphyrogenetos // Die Welt der Slaven*. – 29/1. – N.F. VII. – 1984. – S.119

³¹ Klaić N. *Poganska Stara ili Vela Hrvatska cara Konstantina Porfirogeneta // Croatica Christiana Periodica*. – G.12. – B.21. – Zagreb, 1988. – S.49-62

³² Katišić R. *Kunstmannovi lingvistički dokazi o seobi Slavena si uga na sjever // Staro-hrvatska Prosvjeta*. – 20. – 1990 (1992). – S.225-328

³³ Mužić I. *Podrijetlo i pravjera Hrvata*. – Split, 1991

³⁴ Hauptmann L. Dolazak Hrvata // Zbornik Kralja Tomislava. – Zagreb, 1925. – S.88-120; Id., Das Regensburger Privileg von 1086 für das Bistum Prag // Mitteilungen des Instituts für Osterreichische Geschichte. – T.62. – 1954. – S.147

³⁵ Grafenauer B. Prilog kritici izvjestoja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata // Historijski zbornik. – T.5. – Zagreb. – 1952. – S.1-55

³⁶ Pantelić S. Najstarija povijst Hrvata. – Mainz, 1993

³⁷ Тимощук Б.А. Восточнославянская община VI-X вв. – М., 1980; Филипчук М.А. Нова знахідка. Плісненський саркофаг // Літопис Червоної калини. – 1993. – N 10-12. – С.55

³⁸ Belosević J. Materijalna kultura Hrvata od VII do X stoljeta. – Zagreb, 1980. – S.47

³⁹ Schmidt B. Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. – Halle, 1961. – S.41; Hermann J. Die Slawen in Deutschland. – Berlin, 1986. – S.18

⁴⁰ Ісаєвич Я.Д. До питання про західний кордон Київської Русі // Ісаєвич Я. Україна давня і нова. Народ, релігія, культура. – Львів, 1996. – С.90-104

⁴¹ Цигилик В. Залізодобувний центр в с.Рудники на Прикарпатті на рубежі I та II тисячоліть н.е. // Миколаївщина. Збірник наук. стат. / Відпов. ред. Л.Войтович. – Т.1. – Львів, 1998. – С.39-48; Филипчук М. Слов'янські поселення Українського Прикарпаття у другій половині I тисячоліття н.е. Стільсько та його округу // Там само. – С.80-104; його ж. Про господарство та соціальні мікроструктури населення Українського Прикарпаття в останній чверті 1 тис. н.е. // Етногенез та рання історія слов'ян: нові наукові крнцепції на зламі тисячоліть. Матеріали Міжнародної наукової конференції. 30-31 березня 2001 року. – Львів, 2001. – С.220-238.

Леонтій Войнович.

“Білі” хорвати чи “карпатські” хорвати? Продовження дискусії.

В статті підсумовуються погляди європейської історіографії станом на кінець ХХ ст. на проблеми дослідження хорватських племен в Карпатсько-Дністровському регіоні, зокрема локалізації Білої і Великої Хорватії.

Leontiy Voytowych.

The “White” Croats or “Carpathian” Croats: the Continuation of the Discussion.

In the article the viewpoints of European historiography by the end of the 20th c. on the problems of research into the Croatian tribes in the Carpathian-Dniester region are summed up, with particular concern in the localization of the “White” and the “Great” Croatia.